

GEOPOLITIKA KAO KULTURA I ZAŠTO RUSIJA NAPADA SVOJE SUSJEDE

Gerard Toal (2017) *Near Abroad: Putin, the West and the Contest over Ukraine and the Caucasus*, Oxford: Oxford University Press, 387 str.

Gerard Toal je međunarodno priznati znanstvenik u području međunarodnih odnosa, specijaliziran za tematiku kritičke geopolitike, sukoba oko teritorijalnosti, vanjske politike SAD-a, *de facto* država, medija i analize diskursa. Toal je za knjigu *Near Abroad* dobio prestižnu nagradu Udruge za međunarodne studije (International Studies Association, ISA). Knjiga je podijeljena na osam poglavlja: „Zašto Rusija napada svoje susjede?“ („Why Does Russia Invade it’s Neighbors?“), „Geopolitička katastrofa“ („Geopolitical Catastrophe“), „Slučaj Gruzije“ („A Case in the Caucasus“), „Teritorijalni integritet“ („Territorial Integrity“), „Spasilačke misije“ („Rescue Missions“), „Mjesta bliska našim srcima“ („Places Close to our Hearts“), „Projekt Novorusija“ („The Novorosiya Project“) i „Gusta geopolitika“ („Thick Geopolitics“). Poglavlja su povezana u analitičku cjelinu, ali se zbog mnoštva dobro strukturiranih informacija svako poglavlje može i zasebno analizirati, što je jedna od mnogih prednosti ovoga rada.

Zašto Rusija napada svoje susjede? Gerard Toal knjigu započinje jednostavnim pitanjem u potrazi za odgovorom koji zahtijeva sistematičnu i detaljnu analizu procesa na nekoliko razina. Toal kao pobornik kritičke geopolitike zauzima stav da je za razumijevanje ovakvih problema potrebno mnogo više nego što je to ponuđeno u tradicionalnim analitičkim perspektivama. Naime, liberalizam i realizam, dva dominantna pristupa unutar političkih i akademskih krugova na Zapadu i u SAD-u, ne pružaju adekvatan uvid u ruske intervencije u Ukrajini i Gruziji: prema prvome interven-

cionizam je posljedica ruskih imperijalističkih aspiracija za kontrolom pograničnih područja, a prema drugome reakcija Rusije je očekivana i sve bi se države isto ponašale u danim okolnostima. Takve perspektive zaista su dijelom utemeljene, ali ne daju cjelovit prikaz situacije, već je potrebna kontekstualizacija i detaljnija elaboracija faktora koji su doveli do eskalacije sukoba. Naspram tradicionalnog kissingerovskog razmatranja geopolitike i odnosa država kroz prizmu racionalnih modela, definiranih prvenstveno materijalnim interesima, koji daju nepotpunu i ponekad pogrešnu sliku vanjskopolitičkog djelovanja država, Toal geopolitiku razmatra prije svega kao kulturu. Geopolitika kao kultura je način na koji države definiraju prostor i strategije u okvirima razmatranja sigurnosti, modernizacije i održavanja identiteta. To je razvidno i u onome što Toal naziva „afektivnom geopolitikom“, koja se može uočiti u vanjskopolitičkom djelovanju SAD-a i Rusije, a koja definira narative prema kojima subjekti protivnike razmatraju kao povijesne neprijatelje, dok sebe razmatraju iz perspektive heroja i povijesnih mitova. Tako prilikom razmatranja istih slučajeva SAD i Rusija koriste slične narative koji su sastavni dio geopolitičkih kultura. Iako se ekstenzivno razmatra koncept bližeg inozemstva (engl. *near abroad*), Toal se u radu fokusira na Ukrajinu i Gruziju i ne bavi se detaljno Moldavijom, baltičkim državama, Armenijom, Azerbajdžanom i Bjelorusijom, državama koje se također mogu podvesti pod tu kategoriju. Koncept bližeg inozemstva ne može se svesti isključivo na tradicionalne težnje Rusije za kontrolom

graničnih područja, već on u simultanom kontekstu označava nova razmatranja suvereniteta, dugotrajnih prostornih veza i spektra geopolitičkih emocija. Deklaracija iz Bukurešta iz 2008. središnji je element ove knjige jer je NATO u njoj najavio mogućnost za članstvo Ukrajine i Gruzije i u okvirima tih razmatranja ključna su tri faktora: 1) nijedna država čije su granice definirali boljševici nakon raspada carske Rusije nije se pridružila „Zapadu“, 2) ruski narativi i retorika o tome da bi članstvo Ukrajine i Gruzije u NATO-u značilo prelazak crvene linije u smislu ugroze ruske nacionalne sigurnosti, i 3) značajan dio ukrajinskog i gruzijskog društva nije se slagao s tim.

U drugom poglavlju, „Geopolitička katastrofa“, razmatraju se posljedice raspada Sovjetskog Saveza i proces stvaranja novih geopolitičkih perspektiva ruskih političkih elita. Unatoč različitostima, sve perspektive u kontekstu granica i prostora Rusiju razmatraju kao žrtvu raspada Sovjetskog Saveza, što je Vladimir Putin nazvao najvećom geopolitičkom katastrofom u 21. stoljeću. Toal se u značajnom dijelu zadržava upravo na toj Putinovoj izjavi koja očekivano i danas odjekuje medijskim prostorom na Zapadu, naročito s obzirom na rusku invaziju na Ukrajinu koja je započela 2022. godine. Kao konstruktivist koji ozbiljno razmatra diskurzivnost, navodi kako je sporno to što zapadni mediji i političari ne razmatraju i druge njegove izjave u sličnom kontekstu i time pridonose stvaranju pogrešnih interpretacijskih okvira. Raspadom Sovjetskog Saveza kao specifičnog oblika imperija nastali su novi odnosi unutar postsovjetskog geopolitičkog prostora kao i niz neriješenih teritorijalnih sporova između suparničkih centara moći. Nastavno na nove strukture odnosa i utjecaj elita koje su imale suprotstavljajuće perspektive o budućnosti i interesima Ruske Federacije, stvorena je nova geopolitička kultura. U ovom kontekstu središnji element je, očekivano, bilo geopolitičko

poduzetništvo Vladimira Putina nakon dolaska na vlast 1999., koje je težilo stvaranju velike i snažne Rusije (engl. *make Russia great again*).

U poglavlju „Slučaj Gruzije“ („A Case in the Caucasus“) razmatraju se kompleksni faktori koji su doveli do toga da je na sastanku na vrhu u Bukureštu najavljeno članstvo Ukrajine i Gruzije u NATO-u. To se prije svega odnosi na evoluciju odnosa SAD-a i Gruzije: Gruzija je postala specifičan slučaj za američku vanjsku politiku na Kavkazu kao posljedica afektivne politike, a ne strateških kalkulacija.

U poglavlju „Teritorijalni integritet“ detaljno i precizno analiziraju se okolnosti koje su prethodile izbivanju rata u Gruziji 2008. godine. Prije svega se to odnosi na povijesni prikaz Južne Osetije kao spornog prostora nakon čega se analizira revizionistička politika Mihaila Sakašvilija i politika njegove vlade usmjerena na ostvarivanje teritorijalne cjelovitosti. Poglavlje završava konciznim prikazom razvoja događaja koji su prethodili izbivanju rata što značajno pridonosi raspravi o tome tko je započeo rat 2008. godine. Kako autor navodi, neutemeljene su tvrdnje gruzijske vlade da je vojska intervenirala reaktivno, nakon ulaska ruske vojske. I prema izvješću promatračke misije Europske unije, nema dokaza o ulasku ruskih snaga na to područje prije 8. kolovoza 2008., odnosno dana kada je Gruzija pokrenula napad a koji se uzima kao datum početka rata.

U petom poglavlju, „Spasilačke misije“, analiziran je razvoj događaja u prvim tjednima nakon izbivanja rata 2008. Prije svega razmatraju se različite faze sukoba i njihov utjecaj na političku geografiju Gruzije i separatističkih područja. U drugom dijelu poglavlja analizirani su narativi i interpretacijski okviri koje su države koristile u razmatranju i prikazivanju sukoba, što se prvenstveno odnosi na Rusiju i Gruziju, a potom je analizirana evolucija politike SAD-a prema krizi. Za razumijevanje ruskih i američkih perspektiva ključno je to

što se unutar sličnih viktimoloških mitova obje velesile pozicioniraju kao spasiteljice ugrožene nacije. Prema ruskim narativima, stanovnici Južne Osetije žrtve su radikalnog i revizionističkog gruzijskog nacionalizma koji je po prirodi genocidan. Prema američkim narativima, Gruzija i gruzijski narod žrtve su ruske imperijalne agresije. U ovom slučaju veći sukob između Rusije i SAD-a izbjegnut je zbog toga što je SAD zadržao svoj intervencionizam u okviru humanitarne pomoći.

Sljedeća dva poglavlja, „Mjesta bliska našim srcima“ i „Projekt Novorusija“, mogu se razmatrati kao cjelina jer se bave ukrajinskom krizom 2014. godine. Poglavlje sadrži koncizan prikaz povijesti, odnosno pozadine sukoba, te suprotstavljajuće geopolitičke perspektive koje su postojale i prije 2014. Prikazan je niz faktora koji su vodili ruskoj aneksiji Krima, a koji su nastali kao posljedica promjene ruske politike prema Ukrajini za vrijeme Putinova trećeg mandata te promjenjivih okolnosti 2014. godine. Zbog važnosti uloge diskursa unutar definiranog teorijskog okvira bitan je način na koji je aneksija prikazana ruskoj javnosti i međunarodnoj zajednici. Drugi bitan segment analitičkog okvira korištenog u radu jest razmatranje odnosa mobilizacijskih procesa na mikrorazini i drugih procesa na sistemskim razinama. Razmotreni su stavovi o aneksiji u južnoj i jugoistočnoj Ukrajini te pitanje Novorusije kao političkog i zemljopisnog koncepta, odnosno što je Novorusija i zašto je taj projekt završio stvaranjem dvaju separatističkih entiteta, nakon čega se analizira što stanovništvo u južnoj i jugoistočnoj Ukrajini misli o Novorusiji. Pritom se autor koristio i primarnim istraživanjima koje je sam proveo u navedenim regijama, što daje dodatnu analitičku snagu radu. Istraživanja ukazuju na zaključke koje dijele mnogi autori: u osam oblasti zaista je postojala određena podrška separatizmu, ali daleko manja u odnosu na one koji se ne slažu s takvim perspektivama.

Podrška separatizmu najveća je u Luhanskoj i Donjeckoj oblasti, a znatno je manja u ostalih šest oblasti. Korištena su i druga istraživanja o toj temi, naročito istraživanje koje je proveo Kijevski međunarodni institut za sociologiju u prvoj polovici 2014.

U posljednjem poglavlju analiziraju se geopolitičke perspektive SAD-a i NATO-a na jednoj strani, te Ruske Federacije na drugoj. Perspektive su locirane unutar okvira kritičke geopolitike koja razmatra tri kategorije: sfere utjecaja, slobodnog svijeta i okupiranih područja. Ironično je da su slični narativi suprotstavljenih strana vodili produbljivanju sukoba i krize. SAD je u proteklih petnaest godina platio veliku cijenu zbog pogrešnog razmatranja geopolitike u okvirima vanjskopolitičkog djelovanja. To je posljedica nedovoljnog razumijevanja problema određenih područja koja su bila u fokusu vanjskopolitičkog djelovanja i Gruzija u tome nije izuzetak.

U okvirima vanjskopolitičkog djelovanja, područje bivšeg Sovjetskog Saveza ne može se svesti na moralizirajuću priču o carstvu i slobodi. Ruska se politika razvijala u kontekstu terorističkih napada, politike susjednih država, ekspanzije NATO-a, proširenja EU-a, globalne ekonomije i, konačno, složenih procesa na unutarnjem političkom planu. Pritom autor ponavlja, odnosno naglašava stav iznesen u uvodnom poglavlju: razumijevanje i razmatranje ne znači nužno i opravdavanje. Naprotiv, dublje razumijevanje situacije je ključ za definiranje pravilnih provedbenih politika. Međunarodna zajednica treba uložiti značajne napore da bi riješila sukobe u Ukrajini, Moldaviji i na Kavkazu, no da bi to napravila mora stvoriti mehanizme temeljene na kennanovskim perspektivama prema kojima se djelovanje država ne može razmatrati kao statičan koncept, već kao prirodno nestabilan fenomen koji je u konstantnom stanju promjene.

Ovo je djelo specifično i posebno vrijedno zbog toga što autor u analitički okvir uspješno

inkorporira društvene i političke procese na mikrorazini s političkim procesima na makrorazini. Takav pristup čitatelju omogućava razumijevanje dvaju kompleksnih slučajeva, dok se sam rad pozicionira kao jedno od nezaobilaznih djela o gruzijskoj i ukrajinskoj krizi, ali i odnosu Rusije i SAD-a općenito. Stručnjaci koji se bave međunarodnim odnosima, nacionalizmom, teritorijalnošću i mnogim drugim temama zasigurno će pronaći interes u ovom

djelu bilo da se radi o teorijskom ili empirijskom kontekstu. Krićka geopolitika, kako i sam naziv kaže, preispituje postojeće teorijske okvire i izaziva čitatelja da razmatra problematiku izvan dominantnih okvira. Empirijski element je sadržan u mnoštvu analiziranih informacija, koje su precizno strukturirane u analitićke cjeline, što omogućava čitatelju da se ne pogubi u mnoštvu informacija koje su karakteristićne za različite teorijske pristupe.

Ivan Burazin